

R eports de les conferències de Joan Crexells a la Universitat de Salamanca l'any 1921

Josep Pla¹

Josep Pla ja coneixia Crexells quan va fer el viatge amb ell cap a Salamanca, l'any 1921, passant per Madrid. Tots dos havien entrat a treballar a *La Publicidad* el mateix dia, sota direcció de Romà Jori. Aquest havia encomanat a Pla que informés en el diari sobre les conferències filosòfiques que Crexells havia de pronunciar al paranimf de la Universitat de Salamanca. Pla descriví en el seu diari *Madrid 1921* les peripècies del viatge. Crexells és retratat com un jove molt culte, ben informat de la cultura europea, que mai no es va abandonar a la peresa mental. Arribats Pla i Crexells a Salamanca, Unamuno els va passejar per la Universitat i altres llocs d'interès. A Crexells, durant l'estada, li va resultar impossible creuar amb Unamuno ni una paraula de filosofia, concentrat com estava el rector de la Universitat de Salamanca en els dos únics temes que semblaven preocupar-lo llavors: la política madrilenya i la poesia. Va ser el mateix Unamuno qui presentà Crexells a l'aula magna, amb veu molt baixa. Pla, que seia al fons de la sala, no hi pogué escoltar pràcticament res. De les conferències que Crexells pronuncià, Josep Pla en féu dues llargues ressenyes. En aquest cas, Pla va prendre lloc al primer banc. Entre ell i el professor Noguera va seure Unamuno, que es mostrà impressionat per la joventut i el talent de Crexells.

Els resums que confegí Pla per al diari *La Publicitat* resulten confusos, envitricollats, plens d'errors. No deixen, amb tot, de constituir un document apreciable. Crexells, després de fer els honors pertinents als seus amfitrions i a l'audiència, es va centrar en els treballs realitzats en la seva estada a Berlín sobre els últims corrents de la filosofia alemanya. En la primera de les conferències posà de manifest la necessitat d'eliminar els prejudicis reduccionistes que limiten la comprensió del fenomen cultural. En la segona, presentà el panorama filosòfic del moment amb una claredat poc habitual, però també féu un estrany esforç per presentar l'escolàstica sota un nou aspecte. L'escolàstica encara predominava a la càtedres peninsulars i, segurament, en aquell remot 1921, Crexells encara tenia secretes esperances d'arribar algun dia a la càtedra.

[Sílvia Gómez Soler]

1 *La Publicidad* 8-III-1921 (edició de la nit, p. 1) i 11-III-1921 (edició de la nit, p. 1).

Primera conferència de Crexells a Salamanca: El sentit de la cultura moderna.

El doctor Noguera, catedràtic, va presentar Crexells i va evocar la figura del conferenciant a Berlín. Crexells fou a Berlín, per als espanyols que passaren pel seu costat, un guia espiritual.

Crexells va ocupar la càtedra del Paranimf de la Universitat.

El nostre amic saluda Salamanca, l'esperit de la vella ciutat escolar, exalta el fet del seu contacte amb aquest esperit i rendeix un homenatge cordial a don Miguel de Unamuno, el tracte amb el qual –diu Crexells– demostra que Unamuno és un esperit infinitament més complex i més suscitador i més subversiu que hom no hagués pogut imaginar.

Després es ceneix al tema i trenca l'aparent obscuritat d'aquest, remarquant la divisió que des del segle XVIII es fa entre Cultura i Naturalesa. A banda i a més a més de la Naturalesa i de les Ciències de la Naturalesa que són les que estudien l'ésser crucificat en l'espai i en el temps, hi ha la Cultura i les seues ciències, que estudien una realitat irreal, què és l'esperit, situat en el temps i fora de l'espai.

Analitza els factors que entren en el fenomen espiritual de la paraula, per reforçar la seva posició dualista. Cita de Maragall a la vista. La paraula, té una significació expressiva, física. I un valor significatiu, complex –veritat o falsedat d'una paraula–, de cultura.

Aquesta anàlisi, que Crexells aprofundeix, serveix per alliberar-se d'allò que un filòsof modern ha anomenat el prejudici a favor d'allò real i que consisteix en la proposició absurda que afirma que tot objecte al qual ens referim en parlar ha de ser necessàriament traduïble en termes de Física o de Psicologia.

Sortejat aquest escull del monisme, es percep més intensament encara la veritat de la posició dualista, examinant els objectes de diverses ciències. De la Història, per exemple.

És escassíssima la porció real que constitueix l'objecte de la Història, que és una ciència que estudia un teixit de relacions ideals, amb un fonament en la realitat. Aquestes relacions són intraduïbles a termes de Física. El mateix es pot predicar de les Matemàtiques. Sols un realisme arbitrari o un empirisme contradictori pot considerar els nombres com a realitats.

D'altra banda, sense aquesta justificació d'allò ideal, no seria possible parlar d'ideals morals. Les coses, en el seu aspecte de realitat, no pertanyen a cap sistema moral: són simplement reals o irreal, no bones o dolentes. La bondat o maldat sorgeixen només quan es compara la seva significació amb el grau amb què realitzen un sistema ideal. El contrari s'anomena fetixisme.

Sense aquesta justificació tampoc no és possible fundar una estètica. L'estètica desapareix quan el seu objecte pot ser traduït en termes de Psicologia o de Física.

Després d'aquesta esportada, es pot començar a parlar de quina cosa és la «cultura», que està integrada per aquests elements ideals, no naturals, de l'ésser.

Prejudicis que es presenten en reflexionar sobre la cultura: el de considerar que existeix una sola línia de cultura que es distingeix en graus. El prejudici del progrés, en una paraula.

El mèrit principal de Spengler, l'autor de l'obra apareguda recentment a Alemanya. *L'ocàs d'Occident* –que Creixells va comentar en *La Publicidad*– consisteix precisament a fer veure la possibilitat d'interpretar la història com una sèrie de processos culturals, impossibles de comunicar entre sí, de manera que cada cultura té un determinat desenvolupament fins que desapareixen absolutament els seus motius més íntims i no són heretats per cap altra.

Un altre prejudici a evitar és el que redueix el procés de la cultura – complex, de divergents elements- a un progrés moral de la humanitat. Prejudici, aquest, kantian.

Passa després Creixells a establir, amb l'ajuda d'unes paraules de Goethe, el fet de l'enorme complexitat del fenomen cultural. Complexitat que permet tanmateix, distingir en el concepte de cultura, dos factors: un objecte al qual ens referim i la funció mateixa, subjectiva, per la qual ens referim a una cosa.

Per l'esclatxa d'aquesta distinció entra Creixells en el moll de l'os de la seva conferència i fa notar que la tendència de l'actitud cultural de l'home modern, en oposició a l'actitud cultural del clàssic, és fondre's, interessar-se més pels elements subjectius del dualisme subjecte-objecte de la cultura que pels elements objectius.

Després passa a corroborar aquesta idea i realça alguns moments crucials en què es manifesta aquest interès.

En primer lloc, l'interès per la història, entès no com el fet de situar-se amb una actitud de curiositat davant el guarda-roba que els segles han deixat, sinó com el fet de situar-se en forma adequada per a descobrir com els subjectes de la història, individuals i socials, van veure les seves coses.

Aquest interès implica el més petit, però no menys intens, per la biografia.

Relacionat amb aquest punt, hi ha en la sensibilitat moderna un gust especial per les coses no acabades, pels torsos. Es desitja veure en l'obra d'art, l'esforç, la passió, les arrugues de l'autor. Això s'explica perquè es desitja allò subjectiu, cosa que no es troba en l'obra acabada que per aquest fet és quelcom completament independent del seu autor.

Això explica el predomini de la música en la cultura moderna que s'oposa al predomini de l'escultura en la cultura antiga.

Una altra característica de la cultura moderna és una certa tendència a l'originalitat. Això s'explica perquè allò objectiu, tant allò real com allò ideal, és patrimoni de tots, és quelcom vulgar. El que és original, únic, el que realment no es pot reproduir ni comunicar, són els fenòmens subjectius.

D'altra banda, hi ha en la cultura moderna una tendència a confiar en la intuïció, més que no en la intel·ligència, per a la reproducció de la realitat. I aquesta tendència, encara que sembli mentida, ens ha vingut del Nord, ja que prové de Goethe, dels grans sistemes romàntics alemanys i s'ha arribat a sistematitzar en Bergson.

I es percep aquesta tendència, encara, en la moral. El predomini de la moral kantiana entronitza el subjectivisme. Se'ns diu constantment que obrar segons un codi exterior, segons un sistema tradicional, és legalitat, no moralitat.

I després, es parla constantment de la Vida. És aquesta, la paraula de moda. S'exigeix que l'art sigui viu, que vagi de la mà amb l'època, que la ciència tingui un valor vital, es diu que la moral antivitalista és inhumana. La Vida, aquesta paraula, s'empra avui en un grau i amb una extensió que mai no havia estat superada. Veritat és que des de Goethe, tot això de la Vida és una cosa divina i està unida de religiositat. I bé, la preponderància de la noció de Vida és senzillament la possibilitat d'estar en contacte directe amb una consciència, despertant els seus fons subjectius més profunds.

Al·ludeix Crexells a l'obra de Spengler quan diu que aquesta tendència a la subjectivitat, oposada a l'objectivitat dels clàssics, explica que entre ambdues cultures no hi ha hagut comunicació. Totes dues han estat orgàniques. Totes dues han nascut, han madurat. La cultura clàssica ha mort. La nostra cultura durarà aproximadament fins l'any 2.200. Una revolta contra aquest estat, prenent un rejuveniment és inútil.

Pren Crexells aquestes afirmacions com s'han de prendre, és a dir, amb una certa ironia i passa després a resumir dient que la tendència de l'home modern a la subjectivitat és una tendència ètica, en oposició a la dels clàssics -objectiva-, essencialment estètica. Allò objectiu provoca la contemplativa. Allò subjectiu és un esperó per a l'acció. La moral grega és en últim terme, bellesa, elegància. La bellesa moderna està íntimament lligada amb certs interessos morals.

Passa després Crexells, per a finalitzar, a refutar la interpretació materialista de la Història, assaig veritablement fort d'objecció a tota filosofia dualista.

Afirma que aquesta doctrina sorgí remotament de les mans dels teòrics del capitalisme. I que ara, capitalistes i marxistes, en negar l'existència d'una vida extraeconòmica, desinteressada, es donen la mà.

A banda del fet que segons Creixells la història dels últims temps no ha seguit el curs marxista, a banda de la corrent revisionista de Berstein, que ha intentat unir el socialisme amb el kantisme amb el fi de determinar la història per elements ideals, a banda que el marxisme no explica cap fet de cultura, a banda de tot això, Creixells diu: «– Si el materialisme econòmic fos cert, seria injust».

I acaba la conferència recordant aquella escena tràgica de *Comandant Bàrbara*, de Bernard Shaw. Aquella lluita del fill del fabricant de canyons contra el seu pare, perquè els negocis d'aquest li repugnen i vol dedicar-se a la política.

I Creixells parla de l'altra tragèdia, de la de l'home de negocis en trobar-se presoner dels fantasmes –de l'or– que ell mateix s'ha creat. I al costat del poder il·limitat que hem donat a l'or, hi ha el poder que hem donat a l'altre fantasma, a l'estómac.

La dictadura contra el capital, però també la dictadura contra l'estómac per determinar el principi de la llibertat i en definitiva de la fecunditat en la creació de noves obres –és el que vol Creixells.

La dictadura del capital o de l'estómac són injustícies. I si aquestes dictadures, són cosa mecànica, biològica, són coses de les quals no podem desprendre'ns, no deixen per això de ser encara més injustes.

Segona conferència de Creixells a Salamanca: El renaixement de l'Escolàstica

Si en la primera conferència Creixells va estar bé, en la segona, que per cert improvisà, va demostrar el nostre jove doctor la seva vocació filosòfica d'una manera plenària i anticipà una idea de com serà replet de vida, d'interès i de finesa el seu professorat.

La manera de parlar de Creixells, a mi m'encanta. Aquesta oratòria un poc apressada, que naix suaument, sense convulsions, aquesta manera de parlar creant, serà tot el poc romana que es vulgui, però és la que està més a prop a la nostra sensibilitat. L'orador acadèmic i compost i l'orador cotorra, que és així, com a cotorres, com ho fan els joves en començar, em repugna perfectament.

Creixells va parlar del renaixement de l'Escolàstica. Sota aquest enunciat, que a primera ullada no sembla interessant i fins i tot diríem que no ens interessa gens ni mica, Creixells va col·locar ni més ni menys que una síntesi personalíssima de les doctrines i direccions en boga en les avançades de la filosofia. Una síntesi articulada, clara i profunda.

Va parlar de la direcció de la filosofia dels nostres dies, que segons sembla és una ofensiva contra Kant. Una recensió d'aquesta no cap pot ser en les pàgines banals d'un periòdic. He procurat extractar el que digué Creixells en qua-

tre paraules i en fer-ho he pensat més en els quatre gats que ens ocupem d'aquestes coses que en el públic en general de cada nit.

Anem allà.

L'Escolàstica va patir, a partir del Renaixement, el mateix descrèdit que la resta dels productes de la cultura medieval.

Fins fa poc, en la majoria dels tractats d'història de la filosofia, hi contrastava l'extensió amb què es tractava la filosofia grega i la moderna amb la brevetat amb què es parlava dels productes i guanys de la filosofia medieval que es despatxaven en unes quantes pàgines.

El mètode escolàstic, el sil·logisme, va sofrir diverses direccions, i sembla ser que havia quedat tan galvanitzat i exsangüat que no passava d'ésser un munt de ferralla i d'escombreries.

Avui es nota un moviment de rectificació de la mencionada actitud, tendint els nous estudis a concedir a la Filosofia medieval l'atenció que mereix. D'altra banda, la filosofia contemporània, en oposició a la que fins fa poc ha dominat en els mitjans filosòfics més interessants, porta avui una tendència a plantejar els problemes i a donar solucions que tenen molts punts de contacte amb els escolàstics.

La filosofia contemporània tendeix a rebutjar la revolució copernicana de Kant: les coses no fan voltes entorn del coneixement, com volgué el filòsof de Königsberg, sinó el pensament que fa voltes entorn de les coses. El moviment antikantià va ser iniciat pel difunt professor Brentano, que ho fou a Viena.

Unes altres manifestacions d'aquest renaixement remarcables:

La resurrecció del problema ontològic per l'escola de Husserl.

El desenvolupament de la lògica formal; que no és una altra cosa que la lògica matemàtica, en el tema de la qual treballa el famós Bertrand Russell.

El realisme de Külpe i dels realistes americans contra l'idealisme dels kantians i el sensualisme dels positivistes i dels positivistes nous, més subtils, com ara Avenarius i Mach.

Finalment, la tendència a una Ètica material no egoista, com es manifesta, per exemple, en els estudis de Scheler, mostra distints aspectes d'aquest corrent cap a formes de pensar escolàstiques, que hem observat.

Ha de conèixer, doncs, l'estudiós modern de la filosofia, l'escolàstica i la seva manera especial de tractar els problemes.

Un filòsof interessantíssim que acaba de morir –Alexis Meinong–, a qui se li atribuïen influències escolàstiques, alhora que afirmava que almenys no podien ser directes, donat el seu defectuós coneixement de les doctrines de l'escola, es lamentava d'aquest desconeixement, i deia que ell recomanava als seus alum-

nes l'estudi de la filosofia de l'Edat Mitjana, com a element essencial de la cultura d'un estudiós de la filosofia.

Creixells va afirmar, per a acabar, que atesa l'amplada d'horitzons del tema, no havia pogut presentar les qüestions sinó cinematogràficament, però que s'oferia en tot i per tot per a assenyalar bibliografies i per a ampliar a qui li ho pogués demanar qualsevol problema englobat en l'enunciat.

Nosaltres hem saltat d'allò cinematogràfic a allò homeopàtic, i per això és infinitament més necessari que els que no puguin conèixer la peroració de Creixells més que a través de la meua tèrbola i misèrrima recensió, es dirigeixin a ell i jo els asseguro que Creixells els servirà tan admirablement que no tindran prou boca per lloar-lo.